

การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือ
สามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
Strengthening Leadership According to the Four Brahmavihara Principles
Through the Basic Unit Leader Training Course of Students of Faculty of
Education, Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

สงัด เชียนจันทุก*, พัทธ์ แฟงโกฏี, จริญญาศักดิ์ แพง

Sangad Chienjuntuk, Phitak Faengkot, Charoonsak Phaeng

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

103 Phrapokklao Rd., Phrasing, Muang District, Chiang Mai Province, 50200, Thailand

รับบทความ: 9 สิงหาคม 2567

ปรับปรุงบทความ: 23 พฤษภาคม 2568

ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 27 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญและนำเสนอแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำดังกล่าวผ่านการอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ ประชากร คือ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จำนวน 88 คน ที่เข้าร่วมค่ายอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถามความคิดเห็นแบบมาตราส่วน 5 ระดับตามหลักของ Likert Scale และข้อเสนอแนะ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลการวิจัย พบว่า 1) นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ที่เข้าอบรมส่วนใหญ่เรียนสาขาภาษาอังกฤษอันสะท้อนความต้องการตลาดแรงงานที่เน้นทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศนั้นมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 อยู่ในระดับสูงมาก (เฉลี่ย 4.40) โดยเฉพาะมุทิตาและอุเบกขา สะท้อนผลสำเร็จของกระบวนการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและการศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เน้นหลักพุทธธรรมและหลักวิชาการควบคู่กับกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ และ 2) ควร

* ผู้เขียนหลัก

อีเมล: sangadchienjuntuk2519@gmail.com

ส่งเสริมและออกแบบกิจกรรมให้หลากหลายยิ่งขึ้น โดยเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และการสะท้อนคิด เพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและเจตคติแบบถาวรและยั่งยืน เกิดจากการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง

คำสำคัญ

การเสริมสร้าง ภาวะผู้นำ หลักพรหมวิหาร 4 ผู้กำกับลูกเสือสามัญ

Received: August 9, 2024

Revised: May 23, 2025

Accepted: June 27, 2025

Abstract

This research article aimed to study and analyze the development of leadership based on the principles of the Four Brahmaviharas through the role of scoutmasters and hiking activities in the Basic Unit Leader Training Course. It also proposed ways to enhance leadership accordingly. The sample group consisted of 88 students from the Faculty of Education at Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus, who participated in the training camp. Data collection was conducted using a questionnaire, and the data were analyzed using the mean and standard deviation. The results showed that: 1) Students from the Faculty of Education who participated in the training were mostly enrolled in language-related programs, reflecting the labor market's emphasis on foreign language communication skills. They expressed a very high level of agreement (average score of 4.40) regarding the development of leadership based on the Four Brahmaviharas—particularly Mudita (sympathetic joy) and Upekkha (equanimity). This reflects the effectiveness of the training program in cultivating ethical leadership in a concrete manner, aligned with the educational context of Buddhist universities that integrate Dhamma principles with academic knowledge through diverse learning activities. 2) It is recommended to further promote and diversify the training activities, emphasizing experiential learning and reflective thinking to foster sustainable behavioral and attitudinal change through the integration of learned knowledge into real-life practice.

Keywords

Strengthening, Leadership, Four Brahmavihara Principles, the Basic Unit Leader Training Course

บทนำ (Introduction)

ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสนับสนุนและเสริมสร้างให้ บุคลากรในองค์กรมีความคิดและแนวทางในการสร้างสิ่งใหม่ วิธีการใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กรและการพัฒนากำลังคนรุ่นใหม่ให้มีภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศที่สามารถทำให้เพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ รวดเร็ว ทั้งทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ทั้งนี้บุคคลที่มีภาวะผู้นำ จะมีสมรรถนะ ด้านความคิดสร้างสรรค์คิดใหม่ทำใหม่ สามารถปฏิบัติงานที่มุ่งความสำเร็จของเป้าหมาย มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน สามารถทำงานเชิงรุก พัฒนางานให้ประสบผลสำเร็จ (รังสรรค์ ปุทอง, 2562, 12) ในยุคปัจจุบัน การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกองค์กรและสถาบันการศึกษาให้ความสำคัญ เนื่องจากผู้นำที่มีคุณภาพไม่เพียงแต่สามารถบริหารจัดการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังสามารถเป็นแบบอย่างในการดำรงตนและสร้างความสามัคคีในกลุ่มคนได้ อย่างไรก็ตาม หลายครั้งการเสริมสร้างภาวะผู้นำมักมุ่งเน้นที่ทักษะการบริหารจัดการ แต่ขาดการพัฒนาในมิติทางจิตใจและคุณธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างผู้นำที่สมบูรณ์

ผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ต้องมีคุณธรรมประกอบด้วยเมตตา มีความรัก มีความปรารถนาดี ไม่ตรีจิต คิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นประสบแต่ประโยชน์ และ มีความสุขโดยทั่วกัน มีความกรุณา หรือความสงสาร ด้วยการคิดจะ ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ทั้งร่างกายและจิตใจ ในภาวะที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นทุกข์ และเป็น การช่วยเหลือที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนใครรวมทั้งตนเอง มีมุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีอันเป็นความคิด รู้สึก เมื่อผู้ใดบังคับบัญชามีความสุขก้าวหน้ามีความสุข และมีอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ การวางใจเป็นกลางโดยพิจารณาข้อเท็จจริง เมื่อตัดสินใจในเรื่องใดแล้วควรพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลถูกต้องและเที่ยงธรรม อันเป็นการรักษาความถูกต้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์เพื่อผดุงไว้ ซึ่งความถูกต้องการมองตามเป็นจริง โดยวางจิต เรียบเสมอมั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่ จะวินิจฉัย วางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2535, อ้างถึงใน ธวัชชัย ตรีวรชัย และคณะ, 2561, 73) พรหมวิหาร 4 จึงเป็นหลักธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำในมิติที่ลึกซึ้ง โดยเน้นการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมีคุณธรรม อย่างไรก็ตาม การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในเชิงปฏิบัติ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มุ่งผลิตบัณฑิตด้านพระพุทธศาสนาที่มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถคิด พุท และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมหาวิทยาลัยได้จัดการอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ เนื่องจากกิจกรรมลูกเสือมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม เสริมสร้างความรักใคร่ชอบ และปลูกฝังคุณธรรมให้เยาวชนเป็นพลเมืองดี ช่วยสร้างระเบียบวินัยและความสามัคคีในหมู่คณะ การฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ ซึ่งเป็นผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลและจัดกิจกรรมลูกเสือ ช่วยเตรียมความพร้อมด้านความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทการเป็นผู้นำและผู้ตามตามหลักประชาธิปไตย กระบวนการฝึกอบรมนี้มีศักยภาพในการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่เน้นทักษะการทำงานร่วมกันและความ

รับผิดชอบ หากบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เข้ากับการอบรม จะช่วยพัฒนาผู้นำที่มีทั้งความสามารถและคุณธรรม อย่างไรก็ตาม ยังขาดการวิจัยที่นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการฝึกอบรมดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะที่มีคุณค่าและสำคัญ จึงสนใจศึกษาการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ผ่านกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยได้สอดแทรกเนื้อหาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ในกระบวนการอบรมผ่านกิจกรรมบทบาทผู้กำกับลูกเสือและกิจกรรมการเดินทางไกล โดยมีเป้าหมายมุ่งพัฒนาภาวะผู้นำของนักศึกษา พร้อมทั้งนำเสนอผลการศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่ให้มีภาวะผู้นำในการพัฒนาประเทศต่อไป การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความคิดเห็นและแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำดังกล่าว เพื่อพัฒนารูปแบบการอบรมที่ช่วยสร้างผู้นำที่มีทั้งความสามารถและจริยธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

ทบทวนวรรณกรรม (Literature Reviews)

ภาวะผู้นำ

คำว่า “ผู้นำ” ตรงภาษาอังกฤษว่า “Leadership” หมายถึง ผู้นำทางหรือนำพาไปสู่สิ่งที่ตั้งงามและเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมทั่วไป โดยมีเป้าหมายผลสำเร็จที่เป็นสิ่งตั้งงาม และต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งศีลธรรม คุณธรรม และสติปัญญา (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), 2548, 53) ดังนั้นคนที่เป็ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานให้คนทั้งหลายรวมกัน ทั้งการอยู่รวมกัน หรือทำกิจกรรมการงานร่วมกัน ให้รวมพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ดังนั้น ผู้ที่มีภาวะผู้นำจึงควรมีคุณสมบัติพร้อมหลายด้าน เช่น สติปัญญา ความตั้งงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล อันจะสามารถนำให้ผู้คนทั้งหลายมาร่วมประสานกัน และพากันปฏิบัติและดำเนินไปสู่จุดหมายอย่างถูกต้องและได้ผลดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2545, 34) ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงาม คนทุกคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัว (กุลชัย โพธิ์นันท์, 2559, 1)

ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำในสังคมนั้น มีหลักคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังเช่นในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ที่ทรงหลักธรรมสำหรับความเป็นผู้มีภาวะผู้นำไว้ 5 ประการ คือ

1. ขมา คือ อุดหนุนต่อการปฏิบัติงาน มีใจหนักแน่น ไม่มีอคติ 4 ไม่เกรงกลัวเมื่อต้องตัดสินใจและไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม 8 ประการ
2. ซาคติยะ คือ ตั้งตัวอยู่เสมอ ระมัดระวังในการปกครองชีวิตหน้าที่และการงาน
3. อุภูฐานะ คือ ขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย
4. ทया คือ มีจิตใจที่เอื้ออาทร รักใคร่ ห่วงใย เข้าใจ และเอาใจใส่ดูแลผู้ร่วมงาน
5. อิกขนา คือ ตั้งใจตรวจตรางาน เอาใจใส่ในงานและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ (อง.ปัญจก (ไทย) 22/53/56)

ดังนั้น ภาวะผู้นำ จึงหมายถึง ความสามารถในการนำพาผู้อื่นไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงาม โดยมีศีลธรรม คุณธรรม และสติปัญญาเป็นพื้นฐาน ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการประสานและชักนำให้คนร่วมมือกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นองค์กร สังคม หรือครอบครัว และในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ภาวะผู้นำ ควรประกอบด้วยคุณธรรม 5 ประการ ได้แก่ 1) ความอดทน มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่ออคติและโลกธรรม 2) ความตั้งตัว รอบคอบในการดำเนินชีวิตและหน้าที่ 3) ความขยันหมั่นเพียรในงานที่รับผิดชอบ 4) ความเมตตา เอาใจใส่ และเข้าใจผู้ร่วมงาน และ 5) การตรวจตราและใส่ใจในงานที่ทำ ทั้งนี้ ภาวะผู้นำจึงเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ช่วยให้สังคมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม

การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรและสังคมให้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งงาม ผู้นำที่มีคุณธรรมย่อมสามารถสร้างความสามัคคีและนำพาผู้คนไปสู่เป้าหมายที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม ในพระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ผู้นำหรือผู้บริหารหรือผู้คนที่ทำหน้าที่ดูแลผู้อื่นอยู่ตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นไปควรยึดถือประจำใจ คือหลักพรหมวิหาร 4 (ที.ปา. (ไทย) 10/327/256) ซึ่งประกอบด้วย

1. เมตตา คือ ความรักใคร่ หวังดี ปราบปรามดี มุ่งหวังให้มีความสุข ด้วยจิตแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกันตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดลอม ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข เป็นความรักใคร่โดยปราศจากราคะกำหนดหรือความประสงค์แอบแฝงใดๆ
2. กรุณา คือ ความสงสารปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่นที่ประสบภัยให้พ้นจากความทุกข์ เอาใจใส่ช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่นและสัตว์ทั้งปวง
3. มุทิตา คือ ความพลอยยินดี เบิกบานชื่นชม มีจิตใจผ่องใสเมื่อได้เห็นผู้อื่นหรือสัตว์ทั้งหลายที่ได้ปฏิบัติเป็นสุข มีความเจริญในหน้าที่ ประสบความสำเร็จก้าวหน้า พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุน

4. อุเบกขา ได้แก่ ความวางใจเป็นกลางโดยปราศจากอคติ คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่จะควรทำให้เป็นความรับผิดชอบตนเอง หรือได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน (พระราชวรมุนี (ประยุตต์ ปยุตโต), 2528, 148-149)

พรหมวิหาร 4 นี้ คือธรรมเครื่องอยู่ประจำใจ หลักกำกับความประพฤติที่ประเสริฐ อันจะได้ชื่อว่าเป็นการดำเนินชีวิตให้หมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ อีกทั้งหลักพรหมวิหารนี้เป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่ดูแลควบคุมบริหารผู้คนทุกระดับ ทั้งในทางโลกทางธรรม ในทางโลกก็นับตั้งแต่ บิดา มารดา ผู้ปกครอง ผู้บริหาร เป็นต้น (ปิ่น มุกขนันต์, 2514, 214-243) เมื่อพิจารณาในลักษณะอาการที่ปรากฏ พรหมวิหาร 4 เป็นคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์กับความรู้สึก มุ่งเน้นคุณธรรมที่ปรากฏในจิตใจ กล่าวคือ เมตตา เป็นคุณธรรมอาการประพฤติกรรมที่กำจัดความอาฆาตในใจของสัตว์ทั้งหลายให้สงบ เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ มิให้ทำร้ายจิตใจของตนเองและผู้อื่น กรุณา เป็นคุณธรรมแห่งอาการที่จะช่วยบรรเทาทุกข์แก่สัตว์ทั้งหลาย ไม่นิ่งดูตายต่อความทุกข์ของผู้อื่น เป็นคุณธรรมที่ระเว้นการเบียดเบียนกัน มุทิตา คือคุณสมบัติอันประกอบด้วยความยินดี ปราศจากความริษยา อันเป็นการเสริมสร้างความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อผู้อื่น กำจัดความคับแค้นใจไม่ไยดีต่อกัน และ อุเบกขา มีอาการเป็นกลาง ๆ ด้วยการพิจารณาภาวะเสมอกันของสัตว์ทั้งหลายอันมีกรรมของตนเป็นบรรทัดฐาน มีคุณสมบัติแห่งความไม่ตีใจและไม่เสียใจเป็นอาการ (พระมหาภูณเฑ จันทรจิต, 2541, 38) ถือเป็นหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำ

การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการเป็นผู้นำจะช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างเหตุผลและอารมณ์ ทำให้ผู้นำสามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ มีความเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา สามารถให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนผู้อื่นอย่างจริงใจ ส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่ดี และดำรงตนเป็นแบบอย่างที่เหมาะสม การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้นำสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีคุณค่าและได้รับความเคารพจากผู้ใต้บังคับบัญชาและสังคมโดยรวม

กระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

ด้วยกิจกรรมลูกเสือเป็นกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาเยาวชนให้เติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติตนอย่างมีระเบียบวินัย สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมอันดีของสังคม โดยเน้นให้เยาวชนยึดมั่นในกฎ คำปฏิญาณ และอุดมการณ์ของลูกเสือ อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีทักษะในการดูแลตนเอง แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ ตามความสนใจ เพื่อก้าวไปสู่ความเป็นเลิศในอนาคต ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จึงกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน 8 ประการ และแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 8 กลุ่มสาระ พร้อมทั้งมีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างค่านิยมของคนไทย 12 ประการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดกิจกรรมลูกเสือในสถานศึกษา จึงได้กำหนดมาตรการและแนวทางการดำเนินงานที่

ชัดเจน โดยครูหรือผู้กำกับลูกเสือมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับการเรียนรู้ที่มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร (ชนะ ยาคี และคณะ, 2563, 102-103)

เนื้อหาสาระการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือขั้นความรู้ทั่วไปและขั้นความรู้เบื้องต้น (B.T.C.) ครอบคลุมหลายประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับลูกเสือ เช่น ประวัติ อุดมการณ์ กฎ คำปฏิญาณ และโครงสร้างองค์กร รวมถึงบทบาทของผู้กำกับลูกเสือ หลักสูตรการฝึกอบรมมุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจแนวคิดการเป็นผู้นำลูกเสือ การบริหารจัดการหมู่ลูกเสือ และเทคนิคพื้นฐานในการส่งเสริมเยาวชนผ่านกิจกรรมลูกเสือ ส่วนกระบวนการฝึกอบรมประกอบด้วยกิจกรรมในค่ายฝึก การสร้างทีม การฝึกภาคสนาม และการบูรณาการหลักสูตรลูกเสือเข้ากับระบบการศึกษา โดยเน้นบทบาทของครูและผู้กำกับลูกเสือในการพัฒนาเยาวชน นอกจากนี้ การฝึกอบรมยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้กำกับลูกเสือให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมคุณธรรมและความเป็นผู้นำ ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้กำกับลูกเสือในระดับต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกสามารถนำความรู้ไปพัฒนาเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีระเบียบวินัย คุณธรรม และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่าในสังคม (สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ, 2563)

สรุปได้ว่า การฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัณมุ่งเน้นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และระเบียบวินัย โดยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้กิจกรรมลูกเสือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผู้เรียน เพื่อส่งเสริมค่านิยมที่ดีในสังคม การฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือในระดับความรู้ทั่วไปและขั้นความรู้เบื้องต้น (B.T.C.) ครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับประวัติ อุดมการณ์ กฎ และโครงสร้างของลูกเสือ ตลอดจนแนวทางการเป็นผู้นำและบริหารจัดการหมู่ลูกเสือ กระบวนการฝึกอบรมประกอบด้วยกิจกรรมค่ายฝึก การสร้างทีม และการบูรณาการเข้ากับระบบการศึกษา โดยเน้นบทบาทของครูและผู้กำกับลูกเสือในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเยาวชน ทั้งนี้ การฝึกอบรมยังช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้กำกับลูกเสือ ส่งเสริมคุณธรรม ความเป็นผู้นำ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้รูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมวิชาผู้กำกับลูกเสือสามัณรุ่นใหญ่ ขั้นความรู้เบื้องต้น เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการเป็นผู้กำกับลูกเสือสามัณรุ่นใหญ่ในศตวรรษที่ 21 ชนะ ยาคี และคณะ (2020, 100-121) ระบุว่า หลังจากใช้รูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมวิชาผู้กำกับลูกเสือสามัณรุ่นใหญ่ ขั้นความรู้เบื้องต้น เพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้กำกับลูกเสือในศตวรรษที่ 21 พบว่าผู้เข้ารับการอบรมมีสมรรถนะในระดับสูงทุกด้าน นอกจากนี้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมยังแสดงความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับสูง โดยเห็นว่าหลักสูตรสามารถเสริมสร้างความสามารถในการเป็นผู้กำกับลูกเสือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาของ ชูชาติ ช่างเก็บ และคณะ (2562, 38-45) เรื่อง รูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักพรวาธรรมของผู้เข้ารับการอบรมค่ายลูกเสือ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า การนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันควรเป็นหลักคำสอนที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนมากเกินไป เมื่อนำหลักพรวาธรรมมาเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการอบรมลูกเสือ-เนตรนารีสามัณกลับส่งเสริมความสามารถ

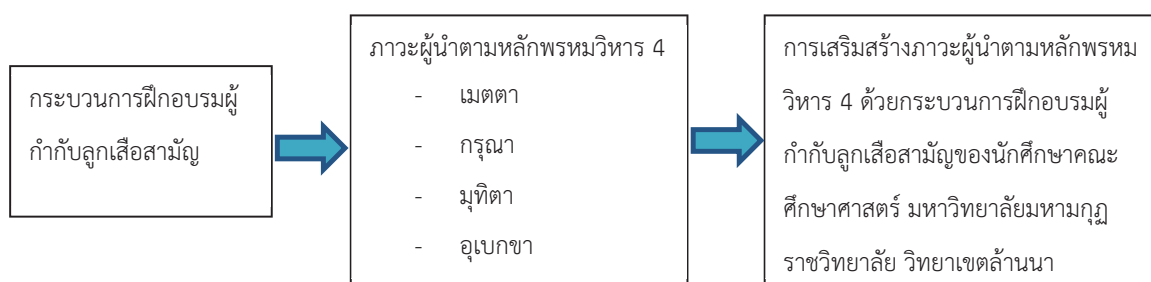
เฉพาะตัวตามความถนัดและความสนใจ เป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้เสริมสร้างเจตคติที่ดีและเพิ่มทักษะในการดำรงชีวิตให้กับลูกเสือ-เนตรนารี

พัชกร แสงทองดี (2561, 137-149) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ พบว่า การสร้างคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ คือการสร้างปัจจัยในการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมสามารถทำให้เกิดภาวะผู้นำในองค์กรได้เช่นกัน อันได้แก่ จักขุมา การมีปัญญามองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ วิธูโร การจัดการธุระด้วยความเชี่ยวชาญ และนิสสยสัมปันโน การมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงาน ให้งานสำเร็จลุล่วงตามกรอบเวลากำหนด องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคน

จะเห็นได้ว่า การประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้นำไปปฏิบัติได้นั้น เป็นหลักธรรมที่เข้าใจง่าย ไม่ต้องซับซ้อนลึกซึ้งยากต่อการทำความเข้าใจ และการนำหลักธรรมนั้น ๆ มาบอกกล่าวสอดแทรกผ่านหลักสูตรการอบรมอื่น ๆ กลับเป็นสิ่งที่ได้ผลดี เพราะทำให้ผู้เข้าอบรมไม่รู้สึกรู้สว่าถูกอบรมธรรมะ แต่กลับมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินกับองค์ความรู้หลักที่รับการอบรมแถมพ่วงด้วยมุมมองหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ฝังในจิต พร้อมต่อการปรับแต่งปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ผ่านกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยใช้แนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ โดยมีกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 1: กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย (Research Methodology)

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

1.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่เข้าค่ายอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ จำนวน 88 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ผ่านกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล มีลักษณะเป็นแบบสำรวจ สอบถามถึงชั้นปีที่ศึกษาและสาขาวิชาที่ศึกษา

ตอนที่ 2 การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist) ผู้วิจัยใช้ลักษณะคำถามแบบมาตราส่วน 5 ระดับ โดยใช้หลักของ Likert Scale คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยกำหนดเป็นตัวเลข และความหมาย คือ

5	หมายถึง	มีความคิดเห็นมากที่สุด
4	หมายถึง	มีความคิดเห็นมาก
3	หมายถึง	มีความคิดเห็นปานกลาง
2	หมายถึง	มีความคิดเห็นน้อย
1	หมายถึง	มีความคิดเห็นน้อยที่สุด

การแบ่งช่วงคะแนนเฉลี่ยซึ่งใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับค่าคะแนนที่คำนวณได้ตามขั้นตอนที่ระบุไว้โดยเกณฑ์ของเบสท์ (Best) ดังนี้ (สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, 2546, 120)

ค่าคะแนนเฉลี่ย	ความหมายค่าคะแนนเฉลี่ย
4.21 - 5.00	มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
3.41 - 4.20	มีความคิดเห็นระดับมาก
2.61 - 3.40	มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
1.81 - 2.60	มีความคิดเห็นระดับน้อย
1.00 - 1.80	มีความคิดเห็นระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ มีลักษณะเป็นปลายเปิดสำหรับข้อมูลความคิดเป็นเพิ่มเติมที่ข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

1.3 วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สร้างตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดที่กำหนด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าเอกสารตำราวิชาการ บทความ ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตการศึกษาวิจัย โดยใช้คำถาม 2 ประเภทคือ แบบปลายปิดและแบบปลายเปิด

3) นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง ชัดเจนและความเหมาะสมของเนื้อหา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของคำถาม โดยใช้แบบวัด ดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (Index of consistency: IOC) ด้วยวิธีการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน มาตรวจสอบคุณภาพและแปลงเป็นคะแนน ดังนี้

มีความเห็นว่าสอดคล้อง เท่ากับ +1

มีความเห็นว่าไม่แน่ใจ เท่ากับ 0

มีความเห็นว่าไม่สอดคล้อง เท่ากับ -1

จากนั้นนำมาแทนค่าในสูตรความสอดคล้อง ถ้าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ใช้ได้ ไม่ต้องปรับปรุง (กรมวิชาการ, 2545 อ้างถึงใน วิมล จันทรแก้ว, 2555, 100) โดยใช้สูตร

$$\text{สูตร IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้อง

R หมายถึง คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

4) แบบสอบถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ผ่านกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ มีดัชนีค่าความสอดคล้องอยู่ที่ 0.90 จากนั้นจึงมีการปรับปรุงร่างแบบสอบถาม ก่อนนำไปใช้ โดยนำผลจากการประเมินแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบคุณภาพ มาเป็น หลักเกณฑ์ในการปรับปรุง และได้ยึดเกณฑ์ในการพิจารณา คือ ข้อใดมีค่าความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรง ใช้ได้ ส่วนข้อที่ต่ำกว่า 0.50 ต้องปรับปรุง ยังใช้ไม่ได้ (สุรพงษ์ คงสัตย์ และ อธิชาติ ธรรมวงศ์ , 2551) เมื่อผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ได้นำแบบสอบถามดังกล่าวมาทดลองใช้ กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด ซึ่งเป็นนักศึกษาสาขาวิชาอื่นที่ไม่ได้เข้ารับการอบรมและเป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาช (Cronbach) ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.7 ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นที่สามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้ จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยติดต่อวิทยาลัยศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม

2) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วไปเก็บข้อมูลกับประชากรจากนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่เข้าค่ายอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ จำนวน 88 คน โดยผู้วิจัยนำไปแจกเองและรับคืนด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

การวิเคราะห์ข้อมูลการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่เข้าค่ายอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ จำนวน 88 คน มาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์กับแบบสอบถามโดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

แบบสอบถามตอนที่ 1 ปังจยส่วนบุคคลของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ แล้วเสนอแบบความเรียง

แบบสอบถามตอนที่ 2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพื้นฐาน พารามิเตอร์ ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

แบบสอบถามตอนที่ 3 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามข้อเสนอแนะทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุป

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนะทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

ในขั้นตอนที่ 3 ของการวิจัยนี้ มุ่งเน้นการนำเสนอแนะทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ให้กับผู้กำกับลูกเสือสามัญผ่านกระบวนการฝึกอบรมที่และปลูกฝังคุณลักษณะของผู้ที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยใช้วิธีการนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย (Results)

การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ผู้วิจัยทำการสรุปผล ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์การศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1

แสดงความถี่และค่าร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ชั้นปีที่ศึกษา		
ชั้นปีที่ 3	85	96.6
ชั้นปีที่ 4	3	3.4
2. สาขาวิชาที่ศึกษา		
การสอนภาษาอังกฤษ	44	50.0
การสอนภาษาไทย	37	42.1
การสอนสังคมศึกษา	7	7.9

จากตารางที่ 1 นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนาที่เข้ารับการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 3 จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 96.6 ส่วนนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 4 มีเพียง 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.4 และในส่วนของสาขาวิชาที่ผู้เข้าอบรมศึกษานั้น พบว่า ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในสาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมา คือ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 42.1 และมีจำนวนน้อยที่ศึกษาในสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.9

1.2 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยรวมทั้ง 4 ด้าน

ตารางที่ 2

แสดงค่าเฉลี่ย (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และระดับความคิดเห็น ของการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยรวมทั้ง 4 ด้าน

พรหมวิหาร 4	ค่าเฉลี่ย (μ)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)	ระดับความเห็น
เมตตา ความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น	4.38	0.59	มากที่สุด
กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์	4.36	0.58	มากที่สุด
มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข	4.45	0.56	มากที่สุด
อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง	4.42	0.59	มากที่สุด
รวม	4.40	0.59	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่เข้ารับการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ในระดับ “มากที่สุด” ทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.40 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.59 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นสูงสุด คือ “มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข” มีค่าเฉลี่ย 4.45 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.56 รองลงมาคือ “อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง” ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.42 ส่วน “เมตตา ความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น” และ “กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์” มีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือ 4.38 และ 4.36 ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดมีระดับความเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

1.3 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านเมตตา ความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น

ตารางที่ 3

แสดงค่าเฉลี่ย (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และระดับความคิดเห็น ของการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านเมตตา ความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น

1	เมตตา ความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น	ค่าเฉลี่ย (μ)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)	ระดับความเห็น
1.1	สามารถปรับตัวเข้ากับสมาชิกในหมู่ได้อย่างรวดเร็ว	4.38	0.60	มากที่สุด
1.2	มีกิริยา มารยาท สุภาพเรียบร้อย กับสมาชิกในหมู่และหมู่อื่น ๆ	4.41	0.56	มากที่สุด
1.3	มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน เมื่อเพื่อนสมาชิกในหมู่ต้องการความช่วยเหลือ	4.40	0.62	มากที่สุด
1.4	พูดจาหักทลายกับสมาชิกในหมู่ด้วยถ้อยคำไพเราะ อ่อนหวาน เป็นกันเอง น่าฟัง	4.35	0.59	มากที่สุด
1.5	ให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมแก่สมาชิกในหมู่อย่างเต็มที่	4.33	0.60	มากที่สุด
1.6	ซื่อตรงต่อความถูกต้อง มีคุณธรรม ไม่ทำให้สมาชิกในหมู่ได้รับความเดือดร้อน	4.44	0.57	มากที่สุด
1.7	มอบหมายงานแก่สมาชิกในหมู่ที่ตรงกับความรู้ความสามารถ	4.40	0.58	มากที่สุด
1.8	ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ วิธีการทำงานที่ถูกต้องแก่สมาชิกในหมู่	4.33	0.64	มากที่สุด
1.9	เปิดโอกาสให้สมาชิกในหมู่เสนอความคิดเห็นของตนเอง	4.35	0.61	มากที่สุด
1.10	ให้ความร่วมมือ ร่วมใจในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี	4.40	0.60	มากที่สุด
	รวมทุกข้อ	4.38	0.59	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีความซื่อตรงต่อความถูกต้อง มีคุณธรรม ไม่ทำให้สมาชิกในหมู่ได้รับความเดือดร้อน มีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่น ($\mu = 4.44$, $\sigma = 0.57$) แผลผลอยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมา มีกิริยา มารยาท สุภาพเรียบร้อย กับสมาชิกในหมู่และหมู่อื่น ๆ ($\mu = 4.41$, $\sigma = 0.56$) มอบหมายงานแก่สมาชิกในหมู่ที่ตรงกับความรู้ความสามารถ ($\mu = 4.40$, $\sigma = 0.58$) ให้ความร่วมมือ ร่วมใจในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี ($\mu = 4.40$, $\sigma = 0.60$) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน เมื่อเพื่อนสมาชิกในหมู่ต้องการความช่วยเหลือ ($\mu = 4.40$, $\sigma = 0.62$) สามารถปรับตัวเข้ากับสมาชิกในหมู่ได้อย่างรวดเร็ว ($\mu = 4.38$, $\sigma = 0.60$) พูดจาหักทลายกับสมาชิกในหมู่ด้วยถ้อยคำไพเราะ อ่อนหวาน เป็นกันเอง น่าฟัง ($\mu = 4.35$, $\sigma = 0.59$) ให้สมาชิกในหมู่เสนอความคิดเห็นของเปิดโอกาสตนเอง ($\mu = 4.35$, $\sigma = 0.61$) ให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมแก่สมาชิกในหมู่อย่างเต็มที่ ($\mu = 4.33$, $\sigma = 0.60$) ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ วิธีการทำงานที่ถูกต้องแก่สมาชิกในหมู่ ($\mu = 4.33$, $\sigma = 0.64$) ซึ่งทุกข้อแปล

ผลอยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ จากแบบสอบถามปลายเปิดและจากการสังเกต แสดงให้เห็นว่าจากสมาชิกในหมู่ที่มีนักศึกษาคณะสาขาวิชาไม่เคยเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกันมาก่อน ต่างมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกในหมู่ไม่เลือกสาขาวิชาที่ศึกษา

1.4 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านกรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์

ตารางที่ 4

แสดงค่าเฉลี่ย (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และระดับความคิดเห็น ของการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านกรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์

2	กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์	ค่าเฉลี่ย (μ)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)	ระดับความเห็น
2.1	ให้คำปรึกษาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยวิธีที่เหมาะสมแก่สมาชิกในหมู่	4.42	0.58	มากที่สุด
2.2	ศึกษาและเข้าใจอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลเพื่อมอบหมายงานหน้าที่ตามความถนัด	4.29	0.61	มากที่สุด
2.3	ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ แนะนำ และสอนงานที่สมาชิกในหมู่ไม่เข้าใจ จนทำได้สำเร็จ	4.36	0.59	มากที่สุด
2.4	มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือสมาชิกในหมู่และเพื่อนผู้เข้าอบรมเมื่อมีโอกาส	4.33	0.58	มากที่สุด
2.5	เห็นอกเห็นใจและเข้าใจปัญหาเฉพาะตนของสมาชิกผู้เข้าอบรม	4.36	0.57	มากที่สุด
2.6	ให้โอกาสสมาชิกในหมู่ได้แก้ไข ปรับปรุงผลงาน และร่วมกันหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้งานดีขึ้น	4.36	0.61	มากที่สุด
2.7	ดูแล ใส่ใจ อำนวยความสะดวกแก่เพื่อนสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย ไม่สบาย	4.38	0.56	มากที่สุด
2.8	มีน้ำใจไม่ทิ้งดูดายเมื่อสมาชิกในหมู่หรือผู้เข้าร่วมอบรมต้องการความช่วยเหลือ	4.42	0.56	มากที่สุด
	รวมทุกข้อ	4.36	0.58	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีน้ำใจไม่ทิ้งดูดายเมื่อสมาชิกในหมู่หรือผู้เข้าร่วมอบรมต้องการความช่วยเหลือ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่น ($\mu = 4.42$, $\sigma = 0.56$) แผลผลอยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมา ให้คำปรึกษาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยวิธีที่เหมาะสมแก่สมาชิกในหมู่ ($\mu = 4.42$, $\sigma = 0.58$) ดูแล ใส่ใจ อำนวยความสะดวกแก่เพื่อน

สมาชิกเมื่อเจ็บป่วย ไม่สบาย ($\mu = 4.38$, $\sigma = 0.56$) เห็นอกเห็นใจและเข้าใจปัญหาเฉพาะตนของสมาชิกผู้เข้าอบรม ($\mu = 4.36$, $\sigma = 0.57$) ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ แนะนำ และสอนงานที่สมาชิกในหมู่ไม่เข้าใจ จนทำได้สำเร็จ ($\mu = 4.36$, $\sigma = 0.59$) ให้โอกาสสมาชิกในหมู่ได้แก้ไข ปรับปรุงผลงาน และร่วมกันหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้งานดีขึ้น ($\mu = 4.36$, $\sigma = 0.61$) มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือสมาชิกในหมู่และเพื่อนผู้เข้าอบรมเมื่อมีโอกาส ($\mu = 4.33$, $\sigma = 0.58$) ศึกษาและเข้าใจอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลเพื่อมอบหมายงานหน้าที่ตามความถนัด ($\mu = 4.29$, $\sigma = 0.61$) ซึ่งทุกข้อแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ และจากการสังเกต หัวหน้าหมู่และเพื่อนสมาชิกที่มาจากต่างสาขาวิชาที่ศึกษาต่างมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี

1.5 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านมุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข

ตารางที่ 5

แสดงค่าเฉลี่ย (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และระดับความคิดเห็น ของการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านมุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข

3	มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข	ค่าเฉลี่ย (μ)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (σ)	ระดับ ความเห็น
3.1	ยินดี ยกย่องและชื่นชม เมื่อเพื่อนสมาชิกในหมู่หรือหมู่อื่น ๆ ประสบความสำเร็จในการอบรมในแต่ละกิจกรรมและได้รับคำชื่นชม	4.48	0.59	มากที่สุด
3.2	สร้างแรงจูงใจ และส่งเสริมให้สมาชิกในหมู่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดี	4.42	0.54	มากที่สุด
3.3	เปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความสามารถและผลงานอย่างเต็มที่	4.44	0.54	มากที่สุด
3.4	สนับสนุนส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสแสดงผลงานและความสามารถต่อที่ประชุม	4.45	0.55	มากที่สุด
3.5	ยอมรับในความสามารถของสมาชิกในหมู่และผู้เข้าร่วมอบรมอยู่เสมอ	4.43	0.58	มากที่สุด
	รวมทุกข้อ	4.45	0.56	มากที่สุด

จากตารางที่ 5 พบว่า นักศึกษาณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีความยินดี ยกย่องและชื่นชม เมื่อเพื่อนสมาชิกในหมู่หรือหมู่อื่น ๆ ประสบความสำเร็จในการอบรมในแต่ละกิจกรรมและได้รับคำชื่นชม มีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่น ($\mu = 4.48$, $\sigma = 0.59$) แปลผลอยู่ในระดับ

มากที่สุด รองลงมา สนับสนุนส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสแสดงผลงานและความสามารถต่อที่ประชุม ($\mu = 4.45$, $\sigma = 0.55$) เปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความสามารถและผลงานอย่างเต็มที่ ($\mu = 4.44$, $\sigma = 0.54$) ยอมรับในความสามารถของสมาชิกในหมู่และผู้เข้าร่วมอบรมอยู่เสมอ ($\mu = 4.43$, $\sigma = 0.58$) สร้างแรงจูงใจ และส่งเสริมให้สมาชิกในหมู่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดี ($\mu = 4.42$, $\sigma = 0.54$) ซึ่งทุกข้อแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ และจากการสังเกตเห็นว่า ผู้เข้าอบรมต่างมีความยินดีปรีดา พลอยยินดีกับผู้เข้าอบรมด้วยกันแม้จะต่างหมู่ และต่างสาขาวิชาที่ศึกษา

1.6 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง

ตารางที่ 6

แสดงค่าเฉลี่ย (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และระดับความคิดเห็น ของการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง

4	อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง	ค่าเฉลี่ย (μ)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (σ)	ระดับ ความเห็น
4.1	ยอมรับ ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน	4.30	0.69	มากที่สุด
4.2	ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในหมู่	4.45	0.57	มากที่สุด
4.3	ควบคุม ร่วมงานกับสมาชิกในหมู่อย่างปราศจากอคติ	4.40	0.56	มากที่สุด
4.4	ประเมินผลงานของสมาชิกในกลุ่มอย่างเป็นธรรม	4.47	0.57	มากที่สุด
4.5	มอบหมายงานในกลุ่มตามความสามารถ สมควรใจ ไม่มากไม่น้อยเกินไป	4.43	0.58	มากที่สุด
5.6	เชื่อมั่นในการตัดสินใจของตนเองและผู้อื่น	4.42	0.60	มากที่สุด
4.7	สร้างความคุ้นเคย รู้จักกัน และเข้าใจกันระหว่างสมาชิกในหมู่	4.41	0.58	มากที่สุด
4.8	ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในหมู่อย่างเคร่งครัด เข้มงวด ตรงต่อเวลา	4.41	0.60	มากที่สุด
4.9	ยกย่องสมาชิกที่ร่วมกิจกรรมได้ดี และแนะนำตักเตือนสมาชิกที่ไม่ร่วมกิจกรรมอย่างมีเหตุมีผลตามสมควร	4.43	0.56	มากที่สุด
4.10	ไม่มีความคิดซ้ำเติมสมาชิกในหมู่เมื่อเกิดปัญหาในการอบรม	4.47	0.57	มากที่สุด
4.11	ไม่มีพฤติกรรมแบ่งพรรคแบ่งพวก แบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันระหว่างสมาชิกในหมู่	4.44	0.57	มากที่สุด
4.12	ให้ความเป็นกันเองกับทุกคน ไม่ถือตัวแก่เพื่อนสมาชิกในหมู่	4.47	0.61	มากที่สุด
	รวมทุกข้อ	4.42	0.59	มากที่สุด

จากตารางที่ 6 พบว่า นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตลำนานา มีการประเมินผลงานของสมาชิกในกลุ่มอย่างเป็นธรรม และไม่มีความคิดซ้ำเติมสมาชิกในหมู่เมื่อเกิดปัญหาในการอบรม มีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่น ($\mu = 4.47$, $\sigma = 0.57$) แปลผลอยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาให้ความเป็นกันเองกับทุกคนไม่ถือตัวแก่เพื่อนสมาชิกในหมู่ ($\mu = 4.47$, $\sigma = 0.61$) ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในหมู่ ($\mu = 4.45$, $\sigma = 0.57$) ไม่มีพฤติกรรมแบ่งพรรคแบ่งพวก แบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันระหว่างสมาชิกในหมู่ ($\mu = 4.44$, $\sigma = 0.57$) ยกย่องสมาชิกที่ร่วมกิจกรรมได้ดี และแนะนำตักเตือนสมาชิกที่ไม่ร่วมกิจกรรมอย่างมีเหตุมีผลตามสมควร ($\mu = 4.43$, $\sigma = 0.56$) มอบหมายงานในกลุ่มตามความสามารถ สมควรใจ ไม่มากไม่น้อยเกินไป ($\mu = 4.43$, $\sigma = 0.58$) เชื่อมมั่นในการตัดสินใจของตนเองและผู้อื่น ($\mu = 4.42$, $\sigma = 0.60$) สร้างความคุ้นเคย รู้จักกัน และเข้าใจกันระหว่างสมาชิกในหมู่ ($\mu = 4.41$, $\sigma = 0.58$) ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในหมู่อย่างเคร่งครัด เข้มงวดตรงต่อเวลา ($\mu = 4.41$, $\sigma = 0.60$) ควบคุม ร่วมงานกับสมาชิกในหมู่อย่างปราศจากอคติ ($\mu = 4.40$, $\sigma = 0.56$) ยอมรับ ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ($\mu = 4.30$, $\sigma = 0.69$) ซึ่งทุกข้อแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ จากคำถามปลายเปิดและจากการสังเกต ผู้เข้าอบรมต่างมีจิตใจเป็นกลาง ไม่รู้สึกยินดียินร้ายกับหมู่ที่ได้รับการลงโทษในกรณีที่ทำผิด ข้อบังคับ หรือแม้จะมีสมาชิกในกลุ่มไม่ปฏิบัติตามระเบียบกฎลงโทษ ก็ไม่ได้มีการช่วยกันปกปิดซ่อนเร้น แต่กลับช่วยกันชี้แนะให้คำแนะนำชี้แจงให้เข้าใจในกฎระเบียบที่ถูกต้อง

2. ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตลำนานา พบว่า การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 สอดคล้องอย่างยิ่งกับกระบวนการอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญเพราะการเป็นผู้กำกับลูกเสือคือการเป็นผู้นำแนวคิดและแนวปฏิบัติของลูกเสือหรือเยาวชน กิจกรรมในกระบวนการฝึกอบรมที่นอกเหนือจากภาคทฤษฎีแล้ว ตลอดระยะเวลาการอบรมได้มีการแบ่งกลุ่มออกเป็นหมู่เป็นกอง ภายในกลุ่มมีการแบ่งหน้าที่ให้แต่ละคนรับผิดชอบ เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่และเมื่อถึงคราวที่ต้องทำหน้าที่ ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งรับผิดชอบนั้น ๆ ก็ได้แสดงความสามารถเสมือนดังเป็นหัวหน้ากลุ่มไปในตัว และในแต่ละวันก็มีการสลับเปลี่ยนหน้าที่กันไปรวมถึงการเป็นหัวหน้ากลุ่มด้วย ซึ่งเป็นการฝึกฝนให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกการเป็นผู้นำ นอกจากนี้ หากมีการเพิ่มเติมกิจกรรมนันทนาการหรือกิจกรรมกลุ่มที่หลากหลายให้มากยิ่งขึ้น หรือการสร้างสถานการณ์เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ที่ไม่มีในหลักสูตรจะช่วยให้ผู้เข้าอบรมได้ตระหนักถึงหลักธรรมที่ผู้นำควรปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา

อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

1. จากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เข้ารับการอบรมกำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 3 จำนวนมากถึง 85 คน และอยู่ในชั้นปีที่ 4 เพียง 3 คน แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าอบรมเป็นนักศึกษาที่อยู่ในช่วงปลายของการเรียนในระดับปริญญาตรี ซึ่งมีประสบการณ์ในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพหรือการสังเกตการสอนบางส่วนแล้ว มี

ความเข้าใจต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในระดับหนึ่ง และเตรียมตัวเพื่อออกปฏิบัติการสอนในภาคการศึกษาถัดไป ส่วนนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 เป็นนักศึกษารุ่นก่อนหน้าที่มีได้เข้าอบรมพร้อมเพื่อนร่วมรุ่นในปีก่อน ส่วนประเด็นด้านสาขาวิชาที่เรียนสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายในด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการสอน โดยมีสัดส่วนของผู้เรียนในสายภาษาสูงกว่าสาขาอื่น ซึ่งอาจสะท้อนถึงความนิยมของสาขาวิชาหรือความต้องการของตลาดแรงงานที่ต้องการผู้มีความสามารถด้านภาษาต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษารื่อง รูปแบบการสำรวจความต้องการของตลาดแรงงานที่มีต่อสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูฏา ของ พระครูสมุห์ ศิลาศักดิ์ สุเมธ (บุญทอง) และคณะ (2566, 720-731) ที่พบว่า ตลาดแรงงานต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการอ่าน การเขียน การพูด ภาษาต่างประเทศ มาเป็นลำดับแรก

ส่วนประเด็นความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของนักศึกษาที่เข้ารับการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญนั้น ผลการวิจัยพบว่านักศึกษามีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ในระดับ “มากที่สุด” ทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.40 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.59 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการฝึกอบรมดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมคุณลักษณะของผู้นำที่มีเมตตาธรรมและคุณธรรมในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีความคิดเห็นสูงสุด คือ มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข มีค่าเฉลี่ย 4.45 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.56 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการฝึกอบรมสามารถเสริมสร้างทัศนคติของผู้นำให้มีความเอื้อเฟื้อต่อความสำเร็จของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี รองลงมา คือ อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.42 แสดงถึงความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การตัดสินใจอย่างเป็นธรรม และมีความมั่นคงทางจิตใจของผู้เข้ารับการอบรม ส่วน เมตตา ความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น และ กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์ มีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือ 4.38 และ 4.36 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน สะท้อนถึงการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานที่จำเป็นของภาวะผู้นำ ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากการที่นักศึกษาเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีจุดเด่นและปรัชญาที่ว่าด้วยความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา และมีปณิธาน เพื่อมุ่งมั่นผลิตบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา ให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีความสามารถในการคิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น และคิดดี พูดดี ทำดี ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาอีกทั้งสภาพแวดล้อมที่นักศึกษาเรียนอยู่ภายในวัด และจากผลวิจัยที่ออกมาอยู่ในระดับมากที่สุด ก็แสดงให้เห็นว่านักศึกษาดังอยู่ในหลักศีลธรรม และจากการที่นักศึกษาได้ฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือ ฝึกทักษะที่จะเป็นผู้นำ ได้เรียนรู้หลักการเป็นผู้นำที่ต้องแสดงออกในฐานะผู้นำในแต่ละสถานการณ์ซึ่งต้องใช้บทบาทและองค์ประกอบในหลากหลายมิติ จะใช้หลักการอัตตาทิปไตยเพื่อเป้าหมายในการให้แสดงความเชื่อฟัง การใช้หลักประชาธิปไตยเพื่อเป้าหมายการต้องการความคิดเห็นและฟังความคิดเห็น การใช้หลักการแบบตามสบายเพื่อให้ได้มุมมองความคิดสร้างสรรค์การแสดงออก ทั้ง 3 หลักการนี้ ล้วนต้องตั้งอยู่บนจิตใจที่เป็นกลาง จิตใจที่สูงส่งดังพรหม ต้องมีคุณธรรมแห่งหลักพรหมวิหารกำกับ เพื่อควบคุมจิตใจของผู้นำให้ปราศจากอคติความไม่เป็นกลาง ซึ่งการจะเป็นผู้นำจะต้องประกอบไปด้วยคุณธรรมจะต้องวางตัวในภาวะเบี่ยงบอย่างเคร่งครัดด้วย เข้ากันกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2545, 3-4) ที่กล่าวถึง ผู้นำ ว่าเป็นบุคคลที่

จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ภาวะผู้นำก็คือคุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันสู่จุดหมายที่ตั้งงาม คุณสมบัติของผู้นำมีหลายอย่างหลายด้าน แยกไปตามสิ่งที่ผู้นำจะต้องเกี่ยวข้อง คือผู้นำจะต้องมีความสามารถในการที่จะไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดี ซึ่งมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดของ อรุณ รัชธรรม (2538, อ้างใน สุทัต จันทะสินธุ์, 2560, 17) ที่กล่าวว่า องค์การใดจะดำรงอยู่ได้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะการนำส่วนใหญ่จะได้มาจากหลักศีลธรรม ผู้นำจึงต้องมีความสามารถทั้งในทางเทคนิคและทางศีลธรรม การมีหลักทางศีลธรรมจะทำให้คนเกิดความรับผิดชอบ จริยธรรมจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ศิลปะการเป็นผู้นำอย่างใกล้ชิดในการทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และเพื่อให้ได้มาซึ่งความเชื่อมั่นและการเคารพนับถือ การโอนอ่อนตามหลักศีลธรรม ช่วยให้ได้มาซึ่งประโยชน์หรือความนิยมนักใคร่ จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ากระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมตามหลัก พรหมวิหาร 4 ได้อย่างครอบคลุม ซึ่งถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาบุคลากรที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำเยาวชนในบริบทของกิจกรรมลูกเสือ

2. แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลัก พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา) ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ แสดงให้เห็นว่าแนวทางดังกล่าวมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับลักษณะการพัฒนาและฝึกฝนภาวะผู้นำในบริบทของการฝึกอบรมทางการศึกษา โดยเฉพาะในสาขาวิชาชีพครู ซึ่งเน้นทั้งความสามารถทางวิชาชีพและคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไป การฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญได้จำกัดอยู่เพียงการเรียนรู้ในภาคทฤษฎีเท่านั้น หากแต่นักกิจกรรมกลุ่ม การปฏิบัติจริง และการมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกการเป็นผู้นำผ่านการสลับหมุนเวียนบทบาทหน้าที่ในกลุ่ม โดยเฉพาะบทบาทหัวหน้าหมู่หรือผู้นำกลุ่ม ซึ่งถือเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความตระหนักรู้ในความรับผิดชอบ การตัดสินใจ และการประสานงานอย่างมีเมตตาและเข้าใจผู้อื่น กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลต่อการบ่มเพาะคุณลักษณะของภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ 1) การมอบหมายหน้าที่และการร่วมมือกันในกลุ่มส่งเสริม เมตตา และ กรุณา ผ่านการช่วยเหลือและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน 2) การยอมรับความสำเร็จของผู้อื่นและมีทัศนคติเชิงบวกเมื่อเห็นเพื่อนร่วมกลุ่มปฏิบัติหน้าที่ได้ดี เป็นการส่งเสริม มุติตา และ 3) การที่ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ ยอมรับความต่าง และมีวุฒิภาวะในการแก้ปัญหาเป็นการฝึกฝนอุเบกขา การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ด้วยกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ ถือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Concrete Experience) และการสะท้อนกลับ (Reflective Observation) จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และพัฒนาทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอภิชัย มหาบุญโญ (2566, 59-73) ที่ศึกษาเรื่อง การเรียนรู้คุณค่าพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง: บทเรียนจากการทัศนศึกษาสังเวชนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถประเทศอินเดีย ที่พบว่า การเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและเจตคติแบบถาวรและยั่งยืน เป็นการบูรณาการความเข้าใจจากประสบการณ์ เกิดจากการเรียนรู้

ไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง ผลของรูปแบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการสะท้อนคิดต่อการตระหนักรู้ในตนเองในนักศึกษาพยาบาล ของ ภาวดี เหมทานนท์ และ อมาวสี อัมพันศิริรัตน์ (2563, 275-288) ที่พบว่า การเรียนรู้ด้วยวิธีการสะท้อน

สรุป (Conclusion)

1. นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ที่เข้ารับการอบรมเลือกเรียนสาขาวิชาด้านภาษามากสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มความต้องการของตลาดแรงงานในด้านทักษะทางภาษาอันสอดคล้องกับการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับความต้องการของตลาดแรงงานที่มุ่งเน้นผลิตบัณฑิตที่มีทักษะด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศ โดยที่นักศึกษาที่เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวม 4.40 โดยเฉพาะมุทิตา (4.45) และอุเบกขา (4.42) สะท้อนถึงผลลัพธ์ของกระบวนการฝึกอบรมที่สามารถเสริมสร้างเจตคติ ความเข้าใจ และการแสดงออกอย่างเป็นธรรมชาติ ความเอื้อเฟื้อ ความมั่นคงทางอารมณ์และการตัดสินใจอย่างเป็นธรรมในบทบาทของความเป็นผู้นำ ทั้งนี้เป็นผลมาจากบริบทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เน้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญที่มีกิจกรรมผ่านหลักการหลากหลายแบบ ได้แก่ อัตตาธิปไตย ประชาธิปไตย และแบบตามสบาย ซึ่งหลอมรวมกับหลักพรหมวิหารเพื่อสร้างภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมส่งผลให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถซึมซับและแสดงออกถึงคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างชัดเจน

2. แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ผ่านกระบวนการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำและการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาชีพครูที่ต้องการบุคลากรซึ่งมีทั้งความสามารถและความเมตตา ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมและพัฒนาแนวทางการฝึกอบรมลักษณะนี้ พร้อมทั้งควรออกแบบและเพิ่มเติมกิจกรรมให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นและเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งผลต่อการพัฒนาการตระหนักรู้ การตระหนักถึงบทบาทต่าง ๆ ของตนเอง การพัฒนาความคิด ความรู้สึกลงในทางบวก และแนวทางการพัฒนาตนเอง ตลอดจนถึงกระบวนการฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ หากมีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและออกแบบกิจกรรมการฝึกอบรมแบบบูรณาการทั้งทางหลักวิชาการอื่น ๆ และแฝงการสอดแทรกหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เข้าไปด้วย จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบุคคลต้นแบบในสังคมได้ เพื่อลดปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ ในสังคมที่ปัจจุบันยังมีมากขึ้นตามสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

จากข้อสรุปที่ได้จากการวิจัย จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาภาคทฤษฎีหรือการอบรมเนื้อหาภาคทฤษฎีให้ครบถ้วน แล้วจึงมีการอบรมภาคปฏิบัติที่เน้นไปที่กิจกรรมหมู่ กิจกรรมกลุ่ม การสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมมิติวัฒนธรรมให้เกิดในจิตใจ สามารถเสริมสร้างเจตคติ ความเข้าใจ และความรักสามัคคีในสังคมและเป็นจุดก่อเกิดหลักธรรมข้ออื่นที่ตามมาคือ เมตตา กรุณา และอุเบกขา

เอกสารอ้างอิง (References)

- กุลชัย โพธิ์นันท์. (2559). ภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักพรหมวิหาร 4. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 1(2), 1-12. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/246170>
- ชนะ ยาคี, พัทธกัษณ์ นิลนพคุณ และ สุวรรณ จัยทอง. (2020). ผลการใช้รูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพผู้กำกับลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ขั้นความรู้เบื้องต้น เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการเป็นผู้กำกับลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในศตวรรษที่ 21. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(2), 100-121. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/var/article/view/240011>
- ชูชาติ ช่างเก็บ, กำธร เพี้ยเอี้ย และ กฤตสุขชิน พลเสน. (2562). รูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักขรรวาสธรรมของผู้เข้ารับการอบรมค่ายลูกเสือ จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารนิสิตวัง*, 21(2), 38-45. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jonw/article/view/253522>
- ทัชชกร แสงทองดี. (2561). คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 1(3), 137-149. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/view/178154>
- ธวัชชัย ตีรวัชรชัย, สำราญ โคตรสมบัติ, กำธร เพี้ยเอี้ย และ ชฎาธาร โอษธิ์ศ. (2561). ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4 ในเทศบาลเมืองลำตาเสา อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 23(1), 71-81. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/article/view/248935>
- ปิ่น มุกกันต์. (2514). *แนวการสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- พระครูสมุทร ศิลาศักดิ์ สุขเมโธ (บุญทอง), พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี (สลาตสังข์), วิมลพร สุวรรณแสนทวี, อิศเรศ จินณฤทธิ์ และ พระมหาหาวชิรวิทย์ วชิรญาณโณ (ประเสริฐสังข์). (2566). รูปแบบการสำรวจความต้องการของตลาดแรงงานที่มีต่อสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 7(2), 720-731. <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe/article/view/2347>
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2545). *ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระมหาภูเนต จันท์จิต. (2541). *หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล].

- พระมหาอภิชัย มหาบุญโญ. (2566). การเรียนรู้คุณค่าพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง: บทเรียนจากการ
พัฒนาศึกษาเชิงนิเวศน์สถานแห่งที่ 3 สารนาถ ประเทศอินเดีย. *วารสารปราชญ์ประชาคม*, 1(4), 59-73.
https://so12.tci-thaijo.org/index.php/watmahasawat_jsc/article/view/626
- พระราชวรมนี (ประยูตต์ ปยุตโต). (2528). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร:
ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2548). *ชุดพุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ผู้นำสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .
- ภาวดี เหมทานนท์ และ อมาวสี อัมพันศิริรัตน์. (2563). ผลของรูปแบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการสะท้อนคิดต่อ
การตระหนักรู้ในตนเองในนักศึกษาพยาบาล. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 7(7), 275-288.
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/245014>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รังสรรค์ ปู่ทอง. (2562). *การเสริมสร้างคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา ใน
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- วิมล จันทร์แก้ว. (2555). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุราษฎร์ธานี เขต 3* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัย
รังสิต].
- สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ. (2555). *คู่มือการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือ ขั้นความรู้ทั่วไป*. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ. (2563). *คู่มือฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือสามัญ ขั้นความรู้เบื้องต้น*.
<https://www.scoutthailand.org/pages/download-manual.php>
- สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์. (2546). *ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- สุทัต จันทะสินธุ์. (2560). *รูปแบบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่].
- สุรพงษ์ คงสัตย์ และ ชีรชาติ ธรรมวงศ์. (2551). *การหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC)*.
http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=656&articlegroup_id=146